

УДК 504.06:658

СТАНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

С. Лебедевич

*Національний лісотехнічний університет України
79057, Львів, вул.Ген. Чупринки, 103*

Відображено результати дослідження становлення екологічного менеджменту, в результаті якого розроблено нову теоретичну концепцію екоменеджменту підприємств.

Ключові слова: дослідження, екологічний менеджмент, теоретична концепція.

На сучасному етапі екологічні проблеми економічного розвитку належать до найбільш актуальних. Загострення екологічної ситуації стає все більш відчутним. Кризова екологічна ситуація – це такі порушення навколишнього природного середовища, які недопустимі за своїми соціальними наслідками.

Екологічна криза є наслідком невідповідності між характером розвитку продуктивних сил і суспільно-економічних відносин, а також ресурсно-екологічними можливостями біосфери. Криза неминуча, якщо нарощування масштабів і темпів матеріального виробництва, методи і напрямки його інтенсифікації, спеціалізації, концентрації і розміщення здійснюються без всебічного врахування екологічних факторів і законів біосфери. При цьому під екологічною кризою розуміють ту стадію взаємодії між суспільством і природою, на якій до крайньої межі загострюються протиріччя між економікою і екологією, економічними інтересами суспільства в споживанні і використанні природного сурудовища та екологічними вимогами забезпечення охорони оточуючого середовища.

Було проведено спеціальне дослідження становлення і розвитку процесу екологізації суспільного виробництва з метою визначення потенціалу реалізації системи екологічного менеджменту підприємств України, зокрема галузевих систем екоменеджменту.

Екологічний стан будь-якого економічного суб'єкта (країни, регіону, підприємства) обумовлюється його цілеспрямованою екологічною діяльністю. Екологічна політика – це генеральна лінія дій або система заходів, яка здійснюється економічним суб'єктом вищого рівня (державою, міждержавним утворенням) та визначає напрями природокористування і стан довкілля.

Екологічна тактика – це засоби та методи, лінія поведінки, що використовуються в екологічній політиці для досягнення стратегічних цілей. На відміну від стратегії тактика – це сценарій розвитку конкретної ситуації протягом обмеженого періоду часу (менше одного року).

Загальна екологічна політика – це система концепцій, принципів, підходів, заходів, яка вивчає вплив суспільства на навколишнє природне середовище. При

цьому для кожного засобу виробництва характерною є власна екологічна політика, яка повинна бути узгоджена із загальнодержавною екологічною політикою.

Соціально-економічну політику визначають як діяльність її суб'єктів із забезпечення й організації управління природокористування і суспільно-економічними процесами взаємодії природи і суспільства з метою задоволення поточних і перспективних потреб господарства й населення регіону в природних ресурсах, чистоті та різноманітті оточуючого середовища. Реалізація ефективної екологічної політики об'єктивно потребує відповідного регулювання комплексного процесу екологізації виробництва, всієї господарської діяльності суспільства з урахуванням фактору екологічної безпеки.

На рівні підприємства екологічна політика – це сукупність основних принципів, намірів і зобов'язань підприємства, що створює базу для розроблення власних екологічних цілей і завдань. Екологічна політика є необхідною базою встановлення цілей і завдань організації. Ця політика підлягає періодичній переоцінці, перегляду з тим, щоб вона відображала умови, що змінюються, та нову інформацію. Через екологічну політику керівництво підприємства демонструє свою прихильність до екологічних пріоритетів.

На рівні підприємства вважають, що екологізація виробництва включає:

- екологізацію продукції, тобто розроблення таких видів, при використанні яких наносяться мінімальні збитки оточуючому середовищу;
- екологізацію технологій виробництва продукції, розроблення безвідходних і маловідходних технологій, ефективного очисного обладнання, засобів автоматизації, вимірювання і контролю;
- розроблення варіантів одержання нової корисної продукції з відходів галузі.

Екологізація виробництва вимагає відповідного вдосконалення (реформування) господарського механізму. Господарський механізм природокористування безпосередньо пов'язаний з еколого-економічною політикою держави. Їх стратегія полягає у науковому визначенні довгострокових цілей у сфері раціонального природокористування, їх конкретизації щодо особливостей еколого-економічної ситуації, специфіки формування ринкового середовища в галузях і регіонах. Практика ж еколого-економічної політики полягає у виявленні таких форм, методів і прийомів управління природокористуванням, за допомогою яких можуть бути оптимально розв'язані щодо стратегічного курсу еколого-економічні завдання. Мельник Л.Г. вважає, що розроблення екологічної тактики, по суті, призводить до формування й подальшого вдосконалення господарського механізму природокористування. При цьому важливим є формування системи макро-мікроеколого-економічних показників на різних рівнях ієрархії управління, що адекватно відображають еколого – економічну ситуацію, ефективність дії різних методів регулювання екологізації виробництва.

Екологізація виробництва, забезпечення екологічної безпеки здійснюється на основі вдосконалення еколого-економічного рівня виробництва (ЕЕРВ). Під еколого-економічним рівнем виробництва, підприємства, галузі, регіону розуміють систему відносних показників, які характеризують рівень впливу виробничо-господарської діяльності на оточуюче середовище, ефективність використання природних ресурсів у взаємозв'язку і взаємообумовленості з проміжними, кінцевими економічними, фінансовими, соціальними і екологічними

результатами виробництва. При цьому екологічна політика, господарський механізм природокористування і система показників ЕЕРВ взаємопов'язані.

Дієвість національної еколого – економічної політики недостатня. Незадовільним є рівень управління економікою країни на засадах сталого розвитку. Тому розроблена якісно нова парадигма управління еколого-економічними процесами. За цією парадигмою весь процес управління економікою повинен здійснюватись виключно на еколого – економічних засадах із забезпеченням оптимального співвідношення між екологічним і економічним управлінням [1].

В країнах Європейського Співтовариства у складі системи управління промисловим виробництвом є підсистема регулювання впливу підприємств на навколишнє природне середовище – екологічний менеджмент. Основні елементи екоменеджменту:

- 1) екологічна політика – основний документ щодо досягнення стандартних вимог;
- 2) організація і персонал – розподіл обов'язків;
- 3) екологічний вплив – організації повинні мати можливість оцінки власного екологічного впливу на навколишнє природне середовище;
- 4) екологічні цілі і завдання – потреба постановки конкретних цілей і завдань;
- 5) програма екологічного менеджменту – організації повинні мати програму для досягнення цілей і виконання завдань;
- 6) управлінські інструкції і документація – організації повинні розробляти інструкції, пов'язані з екологічною політикою, цілями, завданнями, а також враховувати в документації розподіл обов'язків для організації взаємодії між елементами системи;
- 7) оперативний контроль – необхідно визначити відповідальність керівника за ті ділянки роботи, які впливають на екологічну ситуацію;
- 8) реєстрація в системі екоменеджменту – система реєстрації необхідна для підтвердження того, що система працює і організація має можливість продемонструвати свою відповідність законодавству;
- 9) екологічний аудит – необхідно провести аудит, щоб визначити, як ефективно здійснюється екологічна політика організації;
- 10) перегляд – система екологічного менеджменту повинна через певні періоди часу переглядатися, щоб гарантувати її прийнятність та адаптування до нових вимог законодавства.

В основі методології екологічного менеджменту нова парадигма менеджменту, згідно якої у сферу відповідальності менеджменту входить все, що будь-яким чином здійснює вплив на продуктивність організації та результативність її діяльності – всередині організації та за її межами, у підконтрольних організації сферах або у сферах, нею не контрольованих.

Єдина система екологічного менеджменту і аудиту (СЕМА) – приклад регулювання забруднення, коли відповідальність і партнерство рівноправні в охороні довкілля, а також як ринково орієнтований механізм. СЕМА – це системоутворювальний елемент ринкового середовища в галузі природоохоронної діяльності і природокористування. За визначенням міжнародних стандартів серії ISO 14000 СЕМА – це частина загальної системи управління, яка включає організаційну структуру, діяльність щодо планування, функціональні обов'язки та

відповідальність, досвід, методи, процедури і ресурси для формування, здійснення та вдосконалення екологічної політики із застосуванням екологічного аудиту.

Європарламент і Рада Європи вважають за необхідне широке впровадження міжнародної системи екологічного менеджменту (МСЕМ). Дозволена добровільна участь компаній промислового сектору у Програмі співробітництва із впровадженням МСЕМ. Загальновизнаним є те, що МСЕМ повинна бути доступною всім організаціям, які впливають на екологію, надаючи їм кошти для управління цими впливами та покращення загальних екологічних показників [1].

У наш час сформувалася сіть національних і міжнародних стандартів і вимог, що постійно розвивається. Відповідність цим стандартам повинна забезпечуватися підприємствами, якщо вони прагнуть вийти на міжнародні ринки або навіть просто мають намір підтримувати нормальні ділові стосунки з підприємствами і країнами в які вони експортують свою продукцію. Цілком реально, що у найближчому майбутньому підприємства не зможуть експортувати продукцію, яка буде визнана небезпечною для оточуючого середовища (низька здатність до біологічного розкладу, вміст небезпечних речовин тощо) або виготовленою в екологічно непридатних умовах. У багатьох галузях промисловості роблять суттєві зусилля зі скорочення викидів, скидів і розміщення забруднюючих речовин.

Економіка України реформується. Повинна реформуватися й система екологічного управління в напрямку реструктуризації виробництва, приватизації, створення конкурентного середовища і ринкового ціноутворення, корпоратизації, децентралізації та гнучкого нормування й оподаткування.

Дослідження показало, що існуючі теоретичні напрацювання і певний досвід щодо екоменеджменту недостатньо кореспондується із запропонованою парадигмою управління еколого-економічними процесами. Домінує відокремлення системи екологічного менеджменту від загальної системи управління економікою. Тому сформовано нову теоретичну концепцію екоменеджменту, згідно з якою екологічний менеджмент органічно «вбудовується» в структуру менеджменту. Ця концепція відрізняється від існуючих тим, що дає можливість здійснювати повністю процес менеджменту організації, розробляти та приймати управлінські рішення на еколого-економічних засадах із забезпеченням належного рівня інтегрального еколого-економічного ефекту природокористування [1].

Таким чином, сформульована за результатами проведеного дослідження нова теоретична концепція екологічного менеджменту надає теоретичну базу для подальших досліджень з розроблення теоретично-методологічних засад формування ефективної системи екологічного менеджменту підприємств.

Лебедевич С.І. Теоретико – методологічні засади формування галузевої системи екологічного менеджменту підприємств :[монографія].- Львів: Ліга – Прес, 2008. – 340 с.